

Tunnekoukussa

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten koulutus terapeuttisessa eetoksessa

Terapeuttinen kieli on lisääntynyt kasvatuksessa ja koulutuksessa. Sen seurauksena esimerkiksi syrjäytymisvaarassa olevat nuoret näyttävät sisäistävän yhteiskunnalliset ongelmat ja ajattelevan niitä ominaan.

PETER MILLER ja Nikolas Rose tuovat esille, kuinka Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa auktoriteetilla on uusi terapeuttinen kutsumus. Kutsumukseen liittyy ajattelu- ja toimintatapoja siitä miten yksilön suhteet muihin koskevat myös heidän suhdettaan itseensä. Kirjoittajien mukaan kyseiset tavat ymmärtää elämää ja suuntautuminen henkilökohtaisten suhteiden kaikkein intiimeimpään ovat muokanneet maailmaamme uudella tavalla perheissä, tehtaissa, kouluissa, sairaaloissa, toimistoissa ja jokapäiväisessä elämässä. Kyseessä on toisiinsa kytkeytyneiden asiantuntijoiden, teknologioiden ja representaatioiden monimutkainen yhdistelmä, jonka tarkoituksena on hoitaa elämän ongelmia, jotta se kävisi vastaanottavaiseksi terapialle (Miller & Rose 2010, 205). Myös brittiläinen sosiologi Frank Furedi luonnehtii kulttuurista tilaa leimaavan terapeuttisen eetoksen myöhäismodernille ajalle ominaiseksi. Se on kehkey-

tynyt erityisesti psykologisen tieteen aseman vahvistumisen myötä (myös Rose 1999, 1998). Terapiakulttuurissa on Furedin näkemyksen mukaan olennaista se, että yhteiskunnalliset ongelmat kääntyvät yksilöiden ongelmiksi (Furedi 2004). Useat muutkin yhteiskuntatieteilijät ja kulttuurintutkijat ovat selittäneet terapeuttisen kulttuurin, terapeuttisen valtion, terapeuteollisuuden ja tunteiden esiin nousua yksilökeskeisyydellä ja kollektiivisen ja yhteisöllisen romahtamisella (esim. Nolan 1998; Näre 1999a/b; Kivivuori, 1992; Tomlinson 2010). Furedin mukaan koko länsimainen kulttuuri olisi jo alkanut tulkita kokemuksiaan nimenomaan yksilölähtöisten ja terapeuttisten puhatapojen avulla (Furedi 2004 17–18).

Myös kasvatuksen ja koulutuksen terapisoitumiseen on kiinnitetty huomiota Yhdysvalloissa, Kanadassa ja useissa Euroopan maissa (Furedi 2004, 2009; Ecclestone & Hayes 2008; Burman 2008; No-

lan 1998). Tässä artikkelissa osallistun kyseiseen keskusteluun tarkastelemalla syrjäytymisvaarassa oleville nuorille aikuisille tarjolla olevaa koulutusta, josta löysin terapeuttisia piirteitä. Tuon esille erityisesti Michel Foucault'n ajattelua soveltamalla, millä tavalla terapisoituminen vallan muotona toimii, miten se liittyy koulutuksen individualisoitumiseen ja markkinoitumiseen ja mitä terapisoitumisesta seuraa syrjäytymisvaarassa nähtyjen nuorten aikuisten toimijuuden näkökulmasta. En väitä, että esimerkiksi tunteista puhuminen tai oppimisvaikeuksien diagnosointi olisi sinällään huono asia. Haluan sen sijaan herättää kysymyksen terapisoituvasta eetoksesta laajempaan kasvatusta ja koulutusta muokkaavana kysymyksenä.

KOULUTUS TUNNEKOUKUSSA

Hyödynnän tutkimuksessani Kathryn Ecclestonin ja Dennis Hayesin (2008) käsitettä *therapisation*, jonka olen kääntänyt terapisoitumiseksi. Liitän terapisoitumisen heidän tavoin mielenterveyttä ja hyvinvointia koskevien toimenpiteiden popularisoitumiseen kasvatuksessa ja koulutuksessa, interventioihin, joilla vahvistetaan itsetuntoa ja minäkuvaa sekä tunnekasvatukseen, tunnepedagogiikkaan ja muuhun emotionaaliseen ja psykologiseen tukeen, ohjaukseen ja mentorointiin. Yhdistän terapisoitumiseen myös kasvatuksessa ja koulutuksessa nopeasti kasvaneen diagnostiikan, erityisesti tarkkaavaisuus- ja vilkkaushäiriön ADHD:n diagnosoinnin (esim. Harwood 2006; Teittinen 2011). Tutkijat ovat tuoneet esille, kuinka terapeuttiset mielenterveyttä ja tunne-elämää hoitavat interventiot olisivat ehtineet läpäistä jo koulutuspolitiikan ja kasvatuksen ja koulutuksen käytännöt Yhdysvalloissa, Australiassa, Kanadassa ja useissa Euroopan maissa (Ecclestone 2010; Furedi 2004, 2009). Terapeuttinen kieli, joka puhuu sairauksista, riippuvuuksista, ahdistuksista, haavoittuvuudesta, hauraasta identiteetistä ja toimintahäiriöistä olisi tutkijoiden mukaan levinnyt jo laajalle kasvatukseen lapsista aikuisiin asti (McLaughlin 2011; Ecclestone 2007; Ecclestone, Hayes & Furedi 2005; Furedi 2004, 2009; Burman 2008; Harwood 2006). Huomiota on ehditty kiinnittää myös yksilöihin kohdistuvien terapeuttisten interventioiden seurauksiin, kuten yhteiskunnallisten ongelmien yksilöitymiseen

ja lasten, oppilaiden, opiskelijoiden ja aikuisten näkemiseen hauraina ja haavoittuvina sen sijaan, että heidät nähtäisiin kyvykkäinä vaikuttamaan omaan elämäänsä (Furedi 2004, 18-19; myös Burman 2008; Harwood 2006; Ecclestone ym. 2008; Ecclestone 2007; Ecclestone Hayes & Furedi 2005).

Jotkut tutkijat ovat väittäneet, että kasvatuksen ja koulutuksen olisi ehtinyt jo läpäistä nopeasti kasvanut, laaja ja kalliina pidetty SEN-teollisuus (Tomlinson 2012). Teollisuudella viitataan toimintaan, joka kohdistuu heikosti suoriutuviin ja erityistukea tarvitseviin opiskelijoihin, joihin muun muassa psykologit, käyttäytymistieteilijät ja muut terapeuttista ja lääketieteellistä apua antavat ovat kohdistaneet huomionsa (Tomlinson 2010, painossa). Furedi on jopa todennut, että koulutukselta olisi häviämässä sisältö samaan aikaan kun poliittiset päättäjät, opettajat ja vanhemmat ovat alkaneet olla huolissaan oppilaiden hauraasta identiteetistä ja haavoittuvuudesta, opiskelijoiden kasvavasta stressistä, huonosta itsetunnosta ja erilaisista ahdistuksista (Furedi 2009, 43–44). Suomessa terapisoitumiseen on kiinnitetty vielä melko vähän huomiota (ks. kuitenkin Näre 1999/a/b, Kivivuori 1992; Teittinen 2011; Brunila 2011).

RUUMIIN KURISTA MIELEN KONTROLLIIN

Terapisoituminen käyttäytymistä muokkaavana toimintana ei sinällään ole mikään uusi kulttuurinen tai yhteiskunnallinen ilmiö (ks. Miller & Rose 2010, 206; Rose 1999, 1998; Foucault 1967). Väitän kuitenkin viimeisten vuosikymmenten tarjonnan sille erityisen hedelmällistä kasvualustaa individualistisen eetoksen ja yhteiskunnan markkinoitumisen myötä tilanteessa, jossa talouden intressit edellyttävät tehokkaampaa ei pelkästään ruumiin vaan myös mielentilan haltuun ottamista (esim. Vähämäki 2009; Virtanen 2006; Tomlinson 2012).

Tarkkailla ja rangaista -teoksessa Michel Foucault'n käsitteenä on instituutioiden kautta ihmisen ruumista muokkaava kurivalta. Yksi kirjan keskeisimpiä näkökulmia on osoittaa yksilöllistyminen vallan harjoittamisen muotona (Foucault 1991). Tarkastelin syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin aikuisiin kohdistuvia toimenpiteitä ensin Foucault'n kurivallan käsitteen avulla, koska kurivallaksi voi lu-

kea nuoriin kohdistuvia käyttäytymistä normalisoivia luokitteluja, diagnosoiteja ja muunlaista ongelmien yksilöimistä. Kurivalta ei ehkä kuitenkaan yksinään tavoita riittävästi sitä, millä tavalla talouden intressit pyrkivät yhä tehokkaampaan, ei pelkästään ruumiin vaan myös mielen, haltuunottoon ja koko persoonan peliin pistämiseen (ks. myös Brunila & Mononen Batista-Costa 2010, 221–227).

Gilles Deleuzen kontrolliyhteiskunnan ja kontrollivallan (Deleuze 2005; Vähämäki, 2005) käsittein pääsin paremmin kiinni siihen vallan muotoon, joka näyttää ulottuvan yhä laajemmalle elämänpiiriin, persoonaan ja mielentilaan.

Deleuzen mukaan kontrollivalta suvereeniyhteiskunnasta kontrolliyhteiskunnan suuntaan siirryttäessä tavoittelee mielentilaa samalla kun kapitalismin haasteeksi on tullut uudenlainen haltuunotto (Deleuze 2005). Jotta talouden ja markkinoiden palveleminen tapahtuisi tehokkaammin, tarvitaan tehokkaampaa, yhä laajemmalle elämään ja mielentilaan asti ulottuvaa säätelyä. Siirtyminen kontrolliyhteiskuntaan tarkoittaa koulutuksen näkökulmasta sitä, että koko koulutusjärjestelmä on pakotettu perustelemaan olemassa oloaan uudella markkinahenkisemmällä tavalla (Vähämäki 2005, 11). Kurivaltaan verrattuna kontrollivallalla näyttäisi olevan enemmän potentiaalia ulottua ihmisen koko elämänpiiriin.

Tutkimusaineistoni on kerätty vuosien 2004–2011 välisenä aikana, ja se koostuu koulutuspoliittisista dokumenteista sekä projektimuotoisiin toimenpiteisiin liittyvistä dokumenteista, jotka kohdistuvat syrjäytymisvaarassa nähtyihin nuoriin aikuisiin. Aineistoa on lisäksi kerätty neljästä projektivierailusta ja tutkimushaastatteluilta. Nuoriin kohdistuvat projektimuotoiset toimenpiteet alkoivat kasvaa erityisesti 1990-luvun loppupuolelta lähtien, jolloin käynnistettiin satoja koulutus- ja työllistämiprojekteja sekä muita syrjäytymisen ehkäisyyn tähtääviä projekteja

(Ihatsu & Ruoho 1999, 233; Vehviläinen & Paju 2001; Vehviläinen 2008; Brunila 2012, myös Lundahl 2002; Kurki & Niemi, tulossa). Olen kirjoittanut muistiinpanoja pääkaupunkiseudulla toimivien projektien järjestämistä tilaisuuksista. Hyödynnän artikkelissa haastatteluja, poliittisia dokumentteja ja neljänkymmenen eri puolella Suomea toteutetun

projektin dokumentteja. En ole nimennyt projekteja, koska en halua kiinnittää analyysissäni huomiota yksittäisiin hankkeisiin. Kiinnostukseni ei myöskään ole yksittäisissä henkilöissä, vaan siinä vallassa, joka projektien toimintaa säätelee ja mahdollistaa.

Tärkeän aineiston muodostavat tutkimushaastattelut. Haastattelemani 10 henkilöä ovat toimineet nuoriin aikuisiin kohdistu-

vien toimenpiteiden toteuttajina, kuten opettajina, kouluttajina ja ohjaajina. Lisäksi olen haastatellut 22 syrjäytymisvaarassa nähtyä nuorta, jotka ovat kaikki osallistuneet analyysini kohteena oleviin toimenpiteisiin. Haastattelemani nuoret aikuiset, jotka löysin haastattelemieni projektityöntekijöiden avustuksella, ovat 17–30-vuotiaita ja pääosin miehiä, mikä on osaltaan seurausta siitä, että kyseisten toimenpiteiden kohteena ovat olleet pääosin miehet. Haastatelluista kymmenellä on lisäksi rikostausta ja he ovat osallistuneet projektiin joko vankilassa ollessaan tai vankilasta vapauduttuaan. Artikkelissa esiintyviä nuoria yhdistää koulutuksen puute ja työttömyys. Kaikki nuoret ovat osallistuneet joko yhteen tai useampaan julkisrahoitteiseen projektiin, eikä kenelläkään ole muuta koulutusta kuin peruskoulutus. Osalla nuorista on lisäksi erityisopetustausta. Olen nimennyt haastatellut pseudonyymeillä. Sitaattien yhteydessä kerron, minkälaisessa suhteessa haastateltu on ollut kyseiseen toimenpiteeseen.

Olen analysoinut terapisoitumista ja sen seurauksia erityisesti nuorten aikuisten toimijuuden näkökulmasta diskursiivisena valtana (Foucault, 1991;

KURIVALTAAN
VERRATTUNA
KONTROLLIVALLALLA
NÄYTTÄISI OLEVAN
ENEMMÄN POTENTIAALIA
ULOTTUA IHMISEN KOKO
ELÄMÄNPIIRIIN.

Davies, 1998). Lähestymistavan ansiosta oli mahdollista nähdä, miten terapisoitumiseen liittyvä valta toimii ja minkälaisia seurauksia sillä on erityisesti nuorten toimijuuden näkökulmasta.

NUORET AIKUISET TERAPEUTTISTEN TOIMENPITEIDEN PUHUTTELUN KOHTEENA

Suomessa syrjäytymisvaarassa olevat nuoret aikuiset eli käytännössä ne nuoret, jotka ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella, ohjataan pääsääntöisesti erilaisiin lyhytaikaisiin projekteihin ja projektinomaisiin toimenpiteisiin (OPM 2009; TEM, 2009; VM 2010; Rantala 2006; Vehviläinen 2008; Brunila 2011a/b). Koulutusjärjestelmässä nuoriin aikuisiin kohdistuvat toimenpiteet lukeutuvat pääsääntöisesti joko ammatillisen koulutuksen tai aikuiskoulutuksen piiriin. Tutkimuksellinen kiinnostus koulutuksen terapisoitumiseen heräsi nuorille aikuisille tarjolla olevien toimenpiteiden dokumentteihin tutustumisen kautta. Oheisesta listasta näkyvät noin 40 projektin dokumenteista keräämäni syrjäytymisvaarassa nähtyihin nuoriin aikuisiin yhdistetyt luonnehdinnat:

"Huono itsetunto, epäsosiaalisuus, mielenterveysongelmat, oppimisvaikeudet ja -häiriöt, keskittymishäiriöt, ahdistus, kyvyttömyys elämänhallintaan, hauras identiteetti, ylivilkkaus, ongelmaratkaisutaitojen puute, impulsiivisuus, koulutuksen ja työkokemuksen puute, rikollinen mieli, huonot metakognitiiviset taidot." (Otteita syrjäytymisvaarassa nähtyihin nuoriin aikuisiin kohdistuvista julkisrahoitteisista projekteista, 2000–2011).

Kyseisen listan perusteella toimenpiteille voisi ajatella olevan tyypillistä, että yhteiskunnalliset ongelmat, kuten syrjäytyminen, työttömyys, koulutuksen puute ja rikollisuus, tulivat tulkituiksi nuoriin itseensä kiinnittyviksi ongelmiksi (ks. myös Kelly 2000; Brunila 2011a/b). Toisin sanoen syrjäytymisvaarassa nähdylle nuorille koskevissa toimenpiteissä yhteiskunnalliset erot kääntyvät nuoriin itseensä paikantuviksi vajavaisuuksiksi. Tarkastellessani dokumenttien perusteella nuoriin aikuisiin kohdistettuja toimenpiteitä ne sisälsivät terapeuttisia interventioita, joista yleisin oli tunteiden kanssa työskentely (vrt.

Hochschild, 1996):

"Nuoret aikuiset ovat syrjäytymisvaarassa ja tarvitsevat siksi tukea ja läheisyyttä. Tunteiden käsittely on nuoren selviytymisen kannalta erittäin tärkeää." (Ote syrjäytymisvaarassa nähtyihin nuoriin aikuisiin kohdistuvan projektin dokumentista, 2000).

"Tunteisiin liittyvät asiat saattavat olla asiakkaan selviytymisen näkökulmasta kaikkein kriittisimmät." (Ote rikostaustaisiin nuoriin aikuisiin kohdistuvan projektin dokumentista, 2000).

Syrjäytyminen on oheisten otteiden perusteella ongelma, joka voidaan terapeuttisessa eetoksessa ratkaista emotionaalisella tasolla ja terapeuttisella koulutuksella. Toimenpiteet ovat dokumenttien perusteella näyttäneet työllistävän erilaisia mielentilan asiantuntijoita, kuten neurologeja, neuropsykiatreja, psykologeja, terapeutteja ja käyttäytymistieteilijöitä, mutta myös muita mielentilaa valmentavia, konsultoivia ja kuntoutuspalveluja tarjoavia tahoja. Rikostaustaisten ja vankilassa elävien osalta tämä ei ole uutta (Cohen 1985), mutta kiinnostavaa se on siinä mielessä, että kyseinen toiminta on nimetty koulutukseksi ja ohjaukseksi. Analysoimissani projekteissa kehiteltiin myös erilaisia malleja ja välineitä oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, ADHD:ta koskevien diagnosointikäytäntöjen tehostamiseen ja syrjäytymisvaarassa nähtyjen nuorten aikuisten 'takaisin yhteiskuntaan' ohjaamiseen.

"Ideanahan meil on täs ollu et yritetään tuottaa sellanen soveltuva toimintamalli, noit asiakkaitahan on tietenkin vaan käytetty siihen tuottamiseen tätä mallia." (Maija, joka on työskennellyt useissa rikostaustaisia nuoria kouluttavassa ja ohjaavassa projektissa, 2010).

Joissakin tapauksissa nuoret aikuiset, joihin yllä olevassa otteessa viitataan asiakkaina, saattoivat olla projektien toiminnassa lähinnä statisteina, avustavan henkilön positiossa. Toisaalta on hyvä huomioida, että projektityöntekijät vaikuttivat hyvin sitoutuneita nuorten kanssa työskentelyyn ja nostivat esille jatkuvat puutteelliset resurssit ja esimerkiksi sen, että opetus- ja kulttuuriministeriö ei näyttäisi

välittävän kyseisistä nuorista muuten kuin määrääkäsina projekteina.

Kristiina: eiks nää nuoret kuitenkin haluis tehdä jotain järkevää ja mielekästä ja opiskella?

Tarja: Sehän se on. Siinhän on ollu kanssa se et kuuluuko vankien koulutus oikeusministeriön vai opetusministeriön alle (...) ja sit taas kun luetaan näitä lakipykälää ja muita, niin sielhän on ihan selkeesti et vankien koulutus, et heillä on oikeus siihen samaan koulutukseen kuin kenellä tahansa, mut ei hän se toteudu, ei todellakaan toteudu. (Tarja, joka on työskennellyt rikostaustaisten nuorten kanssa useissa projekteissa, 2010).

"Kuka oikeesti välittää näistä nuorista, kun kaikki on vaan yhtä projektia? Se on musta hyvä kysymys. Mä tiedän et meijänkin organisaatio tarttee rahaa ja saa sitä projekteilla. Mut ne tavoitteet, tuotteistaminen ja sellanen markkinahenkisyys. Koko ajan joku konsultti opettamassa miten myydä ja brändätä. Ja sitte, ei meijän resurssit näissä projekteissa ees riitä. Ja nää nuoret tarvii muutakin. Projekti voi auttaa, joo, mut ei se riitä. Mitäs sitte kun projekti päättyy?" (Tuuve, joka on työskennellyt useissa syrjäytymisvaarassa nähdylle nuorille tarjotuisissa projekteissa, 2010).

Tarja ja Tuuve, kuten muutkin haastattelemani projektityöntekijät, toivat resurssihin ja projektimuotoiseen toimintaan liittyviä ongelmia toistuvasti esille. Koulutuksen merkitystä korostettiin monessa haastattelussa, mutta samalla todettiin, että käytännössä nuorille on tarjolla ainoastaan lyhytaikaisia projekteja, ja tilanteen kanssa oli vain elettävä.

KUINKA TUNNE KOUKUTTAA

Vierailin neljässä koulutusta, ohjausta ja kuntoutusta syrjäytymisvaarassa nähdylle nuorille aikuisille tarjoavassa projektissa. Haastattelin nuorten kanssa työskenteleviä henkilöitä, kuten opettajia, ohjaajia ja valmentajia, sekä nuoria aikuisia, jotka joko parhaillaan osallistuivat tai olivat osallistuneet projektien toimintaan. Myös haastattelussa tuli esille, että yksittäisen nuoren ympärillä saattoi toimia useista asiantuntijoista koostuva moniammatillinen tiimi,

mikä tarkoitti, että nuori kävi projektin aikana eri mielentilan asiantuntijoiden luona keskustelemassa ja arvioitavana. Sally Tomlinsonin mukaan laajaksi bisnekseksi muodostunut SEN-teollisuus on kehittynyt sen myötä, että useissa Euroopan maissa institutionaaliset järjestelyt, rahoitus ja henkilöresurssit ovat keskittyneet kasvavaan määrään nuoria aikuisia, joita luonnehditaan heikosti suoriutuviksi ja erityistarpeita, oppimisvaikeuksia ja erilaisia toimintahäiriöitä omaaviksi. (Tomlinson, painossa). Haastattelin nuoria aikuisia, jotka joko olivat osallistuneet tai osallistuivat parhaillaan edellä kuvatun kaltaiseen toimenpiteeseen.

Kristiina: No mitä te projektissa teitte?

Joonas: No me puhuttiin aika paljon tunteista siellä. Joo, tunteista ja niiden tärkeydestä. Ja sitte me saatiin kanssa palautteita, meil oli sellasii tunneharjoituksii ja ne arvioitiin.

Joonaksen ote yllä kuvaa terapeutin koulutukseen ja sääteilyyn liittyvää valtaa. Kyseiseen sääteilyyn osallistuvat yhdessä sekä toimenpiteen toteuttajat että sen kohteet. Vallan säatelevyyden ohella valta on myös tuottavaa, mikä tarkoittaa, että terapisoituminen ei toimi lamaannuttamalla tai passivoimalla. Terapisoitumista on mahdollista tarkastella subjektifikaation prosessina, jossa opimme itse tuottamaan terapeutista eetosta samalla kun alistumme sille (vrt. Davies, 1998, 21–35). Tämä pätee myös projektien toiminnassa toteutettuihin diagnooseihin esimerkiksi oppimisvaikeuksiin tai ADHD:hen liittyen. Erään projektin tilaisuudessa kirjoitin ylös, kuinka useat projektityöntekijät kertoivat vuorollaan diagnoosien hyödyllisyydestä ja siitä, miten ne helpottavat nuorten kanssa työskentelyä.

"Ne kyl pääsääntösesi ottaa ne niinkun, et ihanaa tää helpottaa, nyt mä tiedän oikeesti miks mä en pystyny tohon ja tohon" (Mervi, joka on työskennellyt erityisesti rikostaustaisten nuorten kanssa, 2010).

Mervi kertoi lisäksi haastattelussa, kuinka nuoret olivat kokeneet projektityöntekijöiden kirjoittamat lausunnot esimerkiksi oppimisvaikeuksista tai ADHD:stä myönteisinä (ks. myös Furedi 2004,

175). Antti Teittisen mukaan lääketieteellinen diagnoosi on yksi modernin yhteiskunnan keskeisimpiä tapoja kategorisoida ja tuottaa yhteiskunnallisia jakoja. Teittinen on tarkastellut lääketieteellisen tiedon asemaa yhteiskunnallisessa todellisuudessa palvelujärjestelmän ja hallinnoinnin kannalta, mikä voi tarkoittaa viime kädessä yhteiskunnissa uhkatekijöiksi politisoitujen ilmiöiden ehkäisemistä ja pois kitkemistä. Tämän yhteiskunnallisen tehtävän taustalla on Teittisen mukaan yli sadan vuoden ajan vaikuttanut yhteiskuntien ylläpitoon liittyvä eugeniikka. Lähtökohtana tässä keskustelussa on pidetty länsimaisen ihmisen ideaalityyppejä ja tämän geeniperimän suojelemista (Teittinen 2011). Kritiikki Suomessakin suositaan kasvattavia diagnosointi-käytäntöjä kohtaan ei kuitenkaan tullut esille keskustellessani projektityöntekijöiden kanssa tai käydessäni läpi projektien dokumentteja. Mervin kommentin edellä tulkitsen kuvaavan sitä, että terapeutisessa eetosessa diagnoosin saamisella on tilausta ja se voi herättää kokemuksen kuulluksi tulemisesta, kuten myös Furedi on terapisoituvan kulttuurin seurauksista todennut (Furedi 2004). Terapeuttinen eetos koukuttaa, ja Timon ote alla on esimerkki tunnekoukusta, joka muodostuu siitä, että terapisoitumiseen liittyvä valta ei passivoi tai uhrista, vaan se tuottaa aktiivisesti omia tunteitaan sääteleviä toimijoita:

"Projektissa sain hyvän alun. Mulla oli mahdollisuus työstää mun tunteita ja puhuu sellaisista tunteista, joista en ollu voinu aiemmin puhua." (Timo).

Timo, kuten monet muut terapeuttiseen koulutukseen ja ohjaukseen osallistuneet haastateltavat vaikuttivat halukkailta kertomaan tunteistaan ja analysoimaan niitä. On syytä huomioida, että näin tapahtui tilanteissa, joissa projektityöntekijä/-työntekijöitä oli läsnä. Kyseisen terapeuttisen eetoksen oikein taitamisen voisi nähdä kurivallan muotona, mutta tulkitsen tunnekoukun myös pidemmälle etenevänä esimerkkinä kontrollivallasta, joka merkitsee kurin leviämistä laajemmalle. Kontrollivalta onkin eräänlaisia mieleen kohdistuvaa valtaa, joka toimii muokkaamalla mielentilan portfolioita (Garland, 2001, 198) koskettamalla koko persoonaa ja tekemällä kaikesta,

myös "pään sisäisestä", läpinäkyvämpää ja samalla alttiimpaa vallan toiminnalle (Virtanen 2006; Deleuze 2005; Vähämäki 2009).

Joni ja Timo osallistuivat syrjäytymisvaarassa nähdylle nuorille kohdennettuun koulutusprojektiin ja kertoivat, mikä toiminnassa oli ollut antoisinta ja millä tavalla projekti oli vaikuttanut omaan toimintaan:

"Oon alkanut vihdoon uskoo itteeni. Ennen en kai uskonu tarpeeksi, mulla oli kaikkennäkösii ongelmia, mut onneks tää projekti autto. Nyt mä tiedän et se on minusta kiinni, pystyn jos vaan haluun. Tietty tiedän et pitää kanssa työskennellä kovasti." (Joni).

"Ei se voi alkaa kuin omasta ittestä, jos oikeesti haluu sitä muutosta. Vastuu on oikeesti sulla ittellä." (Timo).

Jos otteita analysoi subjektifikaation näkökulmasta, voi ajatella, että Joni ja Timo puhuvat kuten heidän kuuluukin kyseisessä tilanteessa puhua. Vallan tuotavuuden näkökulmasta tarkasteltuna tämä ei kuitenkaan hävitä kyseisten nuorten vapautta. Esittämällä tilanteisesti kuuliaista ja performoimalla 'oikeanlaista' itsesäätelyä, on terapeuttisessa eetosessa mahdollisuus tulla kuulluksi. Jonin ja Timon otteet ovat esimerkkejä siitä, minkälainen on yhdessä toteutetun terapeuttisen säätelyn tavoittelema ideaali mielentila (myös Brunila 2011b). Haastattelemani nuoret olivat oppineet haastatteluissa esittämään itsensä tietyllä tavalla, tunnetaitoisina, joustavina, muutoshaluisina ja itsevastuullisina. Toisaalta vallankäytön kohteilla on samaan aikaan mahdollisuus arvioida toimintaa kriittisesti ja koettaa myös muuttaa valtasuhteita. Haastatteluissa esiintyi myös jonkin verran kriittisyyttä toimenpiteitä kohtaan, varsinkin kahden kes-

**NUORET OLIVAT
OPPINEET
HAASTATTELUISSA
ESITTÄMÄÄN ITSENSÄ
TIETYLLÄ TAVALLA,
TUNNETAITOISINA,
JOUSTAVINA,
MUUTOSHALUISINA JA
ITSEVASTUULLISINA.**

ken keskustellessa:

Niko: En nyt ihan suoraan sanoen usko näihin juttuihin.

Kristiina: Mitä sä tarkoitat sillä ettet usko?

Niko: No en mä tajuu mitä tää jatkuva puhuminen mua oikeesti hyödyttää missään? Pitäis päästä vaan töihin tai jonnekkii. Kyl mä oon yrittäny ottaa sit esille täällä mut, en tiiä.

Niko myös antoi ymmärtää, että on koettanut puhua projektissa toimenpiteiden hyödyllisyydestä, mutta ei ole tullut kuulluksi. Keijo puolestaan totesi haastattelussa, että projektin toiminta oli ollut hänen mielestään aivopesua. Nämä kriittiset äänet ovat vallan muodon tunnistamisen näkökulmasta tärkeitä, mutta ne eivät näytä mahtuvan toiminnan raportointiin ja julkidiskursseihin (myös Brunila, 2011a/b). Ongelma yksilöön keskittyvän toiminnan osalta liittyy siihen, että ne eivät pysty huomioimaan nuorten kohtamia ongelmia yhteiskunnallisina. Myös elämä projektin jälkeen vaikutti monista nuorista, kuten Timosta ja Markusta, epämääräiseltä:

Kristiina: Mitä sä tuumaillet tällä hetkellä tästä yhteiskunnasta?

Timo: Emmä sitä sillee mieti, emmä oo sillee mietiny yhteiskuntaa.

Kristiina: Entä koulutuksesta tai työelämästä?

Timo: Ne tuntuu aika kaukasilta jutuilta, hankalilta.

Kristiina: Entäs sitte tän projektin jälkeen?

Markku: En mä tiiä mitä projektin jälkeen. Tai tähän on oikeestaan mulle jo toinen projekti. Varmaan työttömyyskortistoon.

Sen ohella, että suurimmalle osalle nuorista tulevaisuuden hahmottaminen vaikutti vaikealta, yksikään analysoimistani projektidokumenteista tai haastattelumistani projektityöntekijöistä ja nuorista aikuisista ei tarkastellut työttömyyttä, syrjäytymistä, koulutuksen puutetta tai rikollisuutta yhteiskunnallisena tai rakenteellisena ongelmana. Nuoret, jotka olivat ottaneet osaa terapeutiseen koulutukseen, kuten tunteiden tunnistamiseen, analysointiin ja ilmaisemiseen,

syyttivät olosuhteistaan pääsääntöisesti itseään. He nimesivät asenteitaan vääränlaisiksi, mielentilaansa ongelmalliseksi ja kertoivat myös muunlaisista henkilökohtaisista puutteistaan, kuten erilaisten kykyjen ja osaamisen puutteesta. He näkivät myös oman asemansa yhteiskunnasta etäällä tai sitten sen pohjalla:

Kristiina: Miten sä näet sun aseman yhteiskunnassa nyt?

Riku: Enköhän mä oo yhteiskunnan pohjasakkaa.

Nuorten aikuisten osalta vastuun ottaminen omasta elämästä edellyttää jollakin tavalla selville pääsemistä itseä määrittävistä tekijöistä, mutta myös mahdollisuutta vaikuttaa niihin. Jos ongelma henkilöityy ja löytyy aina uudelleen yksittäisestä nuoresta itsestään, jää myös vastuu nuorelle itselleen. Samalla kysymykset yhteiskunnallisesta asemasta ja vaikuttamisesta menettävät merkitystään. Alustaviin tutkimustuloksiini perustuen epäilen, että terapeutinen eetos ajaa nuoret sisäistämään yhteiskunnalliset ongelmat, kuten työttömyyden tai rikollisuuden ja ajattelemaan niitä henkilökohtaisina ongelmina. Terapisoituminen näyttäisikin tarjoavan kyseisille nuorille aikuisille elämän, jossa on opittava ensin tunnesäätelyä ja sen jälkeen itsevastuullisiksi, joustaviksi ja muokattaviksi kulloistenkin markkinoiden tarpeisiin.

OLISIKO AIHETTA LAAJEMPAAN KESKUSTELUUN?

”Tavoitteena oli käsitellä nuorille soveltuvia tunnekasvatuksen perusasioita, kuten tunteiden tunnistamista sekä niiden nimeämistä ja erittelyä. Nuorille tarjoutui mahdollisuus pohtia omia tuntemuksiaan ja kokemuksiaan.” (Tunnekasvatustoimintaa yläasteikäisiin testaavan projektin tekemä raportti, 2006).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on tavoitteena antaa oppilaalle mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittämiseen, jotta hän voi hankkia elämässä tarvitsemiaan tietoja ja taitoja, saada valmiudet jatko-opintoihin ja osallistuvana kansalaisena kehittää demokraattista yhteiskuntaa. Terveystiedon opetukseen on sisällytetty ”voimavarat ja selviytymistaidot”.

Tavoitteena on, että oppilas kykenee tunnistamaan, nimeämään ja kuvaamaan erilaisia tunteita ja niiden syitä sekä tunteiden säätelyä. Tunteiden tunnistamisen ja säätelyn ohella itsetunnon vahvistaminen mainitaan useassa kohdassa (OPH 2004). Esiopetuksen opetussuunnitelmassa (2010) puhutaan lasten tunne-elämän kehittämisestä ja kannustetaan lapsia kertomaan ja keskustelemaan tunteistaan (OPH 2010/a). Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteissa lasta ohjataan ilmaisemaan erilaisia tunteita ja oppimaan niiden säätelyä (OPH 2004). Termit, kuten tunteet, tunne-elämä, tunnekasvatus, psykologinen hyvinvointi ja tunteiden tukeminen löytyvät useista OKM:n ja OPH:n ohjelmista. Yleisesti koulutuspoliittisissa dokumenteissa esiintyvä käsite on itsetunto (ks. myös Ecclestone et al., 2008) ja sen vahvistaminen, olivat sitten kyseessä päiväkotikäiset lapset tai esimerkiksi nuoret, jotka eivät menesty koulussa. Poliittisissa ohjelmissa myös syrjäytymisen ehkäisemiseen on tarjottu ratkaisuksi terveen itsetunnon edistämistä ja minäkuvan parantamista (esim. OPM 1997). Terapeuttinen kieli ei ulotu pelkästään lapsiin ja nuoriin. Aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevaksi yhteiseksi tehtäväksi on asetettu luoda edellytyksiä opiskelijan itsetuntoa, itsetuntemusta ja persoonallista kasvua lujittaville oppimiskokemuksille (OPH 2010).

Erilaiset projektit ovat aktivoituneet tarjoamaan palveluja myös koulutukseen. Kouluille, oppilaille, opettajille ja vanhemmille on jo jonkin aikaa suunnattu tunnevalmennusta, tunnepedagogiikkaa, tunnekompanseja, tunnemittareita ja tunnetaitoja kehittäviä projekteja. Myös erilaisia oppaita on tarjolla: muun muassa opettajille oppilaan heikon itsetunnon tunnistamiseen ja oppilaiden minäkuvan ja itsetunnon arvioimiseen ja vahvistamiseen. Opetushallitus on rahoittanut aikuisopiskelijoille suunnattuja aikuisopiskelijan itsetuntoa ja oppimista koskevia projekteja.

Ajatus, että ihmiset eivät voi emotionaalisesti kestää vastoinkäymisiä ja suoriutua niistä on terapeuttisen eetoksen ydin ja kertoo siitä, millä tavalla terapeuttinen kulttuuri ymmärtää ihmiselämän ehtoja (Furedi, 2004, 5). Omien tutkimustulosteni perusteella on syytä ainakin epäillä, että käsitteet ”huono it-

setunto”, ”puutteelliset tunnetaidot” tai ”hauras identiteetti” herättäisivät niiden puhuttelemisessa kohteissa vahvistumista samalla kun yhteiskunnalliset ongelmat, kuten syrjäytyminen, työttömyys, koulutuksen puute ja rikollisuus, kääntyvät kysymyksiksi henkilökohtaisesta vajavaisuudesta tai puutteellisuudesta. Terapeuttinen eetos saattaa synnyttää eräänlaisen kehän nostattamalla ensin tarvetta tunnetyöskentelyyn, mistä voi seurata epävarmuutta itsestämme ja kelpaavuudestamme, mikä puolestaan suuntaa kiinnostusta terapeuttisiin toimenpiteisiin.

Koulutukseen ei ole kiinnitetty koskaan aikaisemmin niin paljon huomiota kuin nyt (Furedi 2009; Ecclestone et al., 2008). Samalla yhteiskuntatieteilijät ovat nostaneet esille koulutuksen kriisiytymistä, sisältöjen häviämistä ja koulutuksen pakkoa hakea legitimizeettiä toiminnalleen uusin tavoin samalla kun tiedosta on tullut hyödyke ja manageeraamisen kohde (Ozga 2008, Furedi 2004; Ecclestone & Hayes 2008; Vähämäki 2009). Onko terapisoitumisesta mahdollisesti tulossa uusi tehokkaampi tapa legitimoita koulutusta, ja mitä koulutuksen terapisoitumisesta on seuraamassa kun tai jos opimme toimimaan kyseisen eetoksen mukaisesti ja ehkä myös tuntemaan siitä mielihyvää? Jatkopohdittavaksi jää, millä tavalla terapeuttisessa eetoksessa luodaan tilojen seurauksien tarkastelulle, kuulluksi tulemiselle ja myös vastarinnalle.

Kristiina Brunila
tutkijatohtori
Helsingin yliopisto,
käyttäytymistieteiden laitos

LÄHTEET

- Brunila, K. & Mononen Batista-Costa S. (2010). Tiedon, työllisyyden, osaamisen, yrittäjyyden ja tasa-arvon eurooppalainen Suomi. Teoksessa Komulainen, K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. ja Lappalainen, S. (toim.) Yrittäjyyskasvatus hallintana. Tampere: Vastapaino, 207–230.
- Brunila, K. (2011a). Mielentilan markkinoilla. Rikostaustaisten nuorten aikuisten koulutus, ohjaus ja kuntoutus. Nuorisotutkimus 2011; 29 (2): 81-95.
- Brunila, K. (2011b). The Projectisation, Marketisation and Therapisation of Education. European Educational Research Journal 10 (3), 425-437. Brunila, Kristiina (2012). From Risk to Resilience. Education Inquiry 3(3), 451-464.
- Burman, E. (2008). Deconstructing Development Psychology. (2nd ed.) London and New York: Routledge.
- Cohen, S. (1985). Visions of Social Control: Crime: Punishment and Classification. Cambridge: Polity Press.
- Davies, B. (1998). A body of writing 1990–1999. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Deleuze, G. (2005). Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan. Teoksessa Deleuze, G. Haastatteluja. Gilles Deleuzin ja Félix Guattarin haastatteluja ja kirjoituksia. Helsinki: Tutkijaliitto, 118–125.
- Ecclestone, K., Hayes, D. & Furedi, F. (2005). Knowing me, knowing you: The rise of therapeutic professionalism in the education of adults. Studies in the Education of Adults 37 (2), 182–200.
- Ecclestone, K. & Hayes, D. (2008). The Dangerous Rise of Therapeutic Education London: Routledge.
- Ecclestone, K. (2010). Managing and supporting the vulnerable self. Teoksessa Ecclestone, K., Biesta, G. & Hughes, M. (toim). Transitions and learning through the lifecourse. London and New York: Routledge, 197–210.
- Foucault, M. (1967). Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason. London: Tavistock.
- Foucault, M. (1991). Discipline and Punish. The Birth of the Prison. London: Penguin.
- Furedi, F. (2004). Therapy culture: Cultivating vulnerability in an uncertain age. London: Routledge.
- Furedi, F. (2009). Wasted. Why Education Isn't Educating. London & New York: Continuum International Publishing Group.
- Garland, P. (2001). The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society. Chicago: The University of Chicago Press.
- Harwood, V. (2006). Diagnosing "disorderly" children. A critique of behaviour disorder discourses. London: Routledge.
- Hochschild, A. (1996). The Emotion Geography of Work and Family Life. Teoksessa Morris, L. & Lyon, E-S. (toim.) Gender Relations in Public and Private: new research perspectives. New York: Macmillan.
- Ihatsu, M. & Ruoho, K. (1999). Tutkimuksen asema syrjäytymisprojektien suunnittelussa, hallinnassa ja evaluaatiossa. Teoksessa Kuorelahti, M. & Viitanen, R. (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – Nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. NUORA:n julkaisuja nro.14. 233–239.
- Kelly, P. (2000). The dangerousness of youth-at-risk: The possibilities of surveillance and intervention in uncertain times. Journal of Adolescence 23 (4), 463–76.
- Kivivuori, J. (1992). Psykokulttuuri. Sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Kurki, T. & Niemi, A-M (painossa). Toisen asteen valmistavat ja valmentavat koulutukset – miksi, miten ja keitä varten? Teoksessa Brunila, K., Hakala, K., Lahelma, El. & Teittinen, A. (toim.) Koulutuksella työntekijäkansalaiseksi. Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus.
- Lundahl, L. (2002). Local Youth Projects: Political Rhetoric and Strategies. The Swedish Case. Social Policy and Society 1(3), 247-255.
- McLaughlin, K. (2011). Surviving Identity: Vulnerability and the Psychology of Recognition. London: Routledge.
- Miller, P. & Rose, N. (2010). Terapeuttinen auktoriteetti. Teoksessa Miller, P. & Rose, N. Miten meitä hallitaan? Tampere: Vastapaino.

- Näre, S. (1999a). Tunteiden sosiologiaa 1. Elämyksiä ja läheisyyttä. Tietolipas 156. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, S. (1999b). Tunteiden sosiologiaa 2. Historiaa ja säätelyä. Tietolipas 157. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- OPH (2004). Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet. http://www02.oph.fi/ops/apip/apip_perusteet.pdf.
- OPH (2010/a). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2010:27. http://www.oph.fi/download/129690_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf.
- OPH (2010/b). Perustietoja aikuisten perusopetuksesta. http://www.oph.fi/download/121514_Jaaskelainen_Taustamuistio_aikuisten_perusopetuksesta_tuntijakotyoryhmalle_010310.pdf
- OPM (1997). Terveen itsetunnon ja elämönhallinnan edistäminen peruskoulussa. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1997, 29.
- OPM (2009). Nuorta ei jätetä – Puhalletaan yhteen hiileen. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Nuorta_ei_jxtetx_-_Puhalletaan_yhteen_hiileen.
- Ozga, J. (2008). Governing Knowledge: research steering and research quality. *European Educational Research Journal* 2(3), 261–424.
- Paju, P. & Vehviläinen, J. (2001). Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 18. Helsinki.
- Rantala, K. (2006). Syrjäytyneille turvaa vai tuomioita? Vaietut vankilakierteet ja vastuun jakautuminen. Teoksessa Rantala, K. & Sulkunen, P. (toim.) *Projektityhteiskunnan käänköpuolia*. Tampere: Gaudeamus, 207–228.
- Rose, N. (1998). *Inventing Our Selves. Psychology, Power, and Personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999). *Governing the soul. The shaping of the private self*. London: Free association books.
- Teittinen, A. (2011). Onko diagnoosi tarpeellinen? Pohdintoja lääketieteellisten diagnoosien yhteiskunnallisista merkityksistä. Teoksessa Vaarla, S. (toim.): *Alkoholin vaurioittamat. FASD-lasten ja -nuorten mahdollisuudet hyvään elämään*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- TEM (2009). Nuoret miehet työelämään – mitä palveluja ja toimenpiteitä tarvitaan TE-toimistoissa. http://www.tem.fi/files/23982/TEM_34_2009_tyo_ja_yrittajyys.pdf.
- Tomlinson, S. (2010). *NEETS, Yobs and Kripples: Low attainment in a global knowledge economy. A Report for the Leverhulme Trust*. (London, The Leverhulme Trust).
- Tomlinson, S. (2012). *The Irresistible Rise of the SEN Industry*. Oxford Review of Education.
- Vehviläinen, J. & Paju, P. (2001). Meil on metsässä nuotiopiiri. Nuorisoprojektit yhteiskunnallisen vallan käyttäjinä. Teoksessa Suutari, M. (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 20. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vehviläinen, J. (2008). Kuvauksia koulutuksen keskeyttämisestä. http://www.oph.fi/download/46566_kuvauksia_koulutuksen_keskeyttamsesta.pdf
- VM (2010). Nuoret työmarkkinoilla. Miten nuorten työllistymistä tulisi edistää? http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/08_muut_julkaisut/20100224Nuoret/Nuoret_tyoemarkkinoilla.pdf.
- Virtanen, A. (2006). Biopoliittisen talouden kritiikki. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, J. (2005). Esipuhe. Teoksessa Deleuze, G. Haastatteluja. Gilles Deleuzin ja Félix Guattarin haastatteluja ja kirjoituksia. Helsinki: Tutkijaliitto, 7–14.
- Vähämäki, J. (2009) *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like